Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik

*Dr. Fatma ACUN**

Özet

Bu makalede, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne değişme ve süreklilik konusu, toprak ve nüfus, siyasi rejim, hukuk ve kültür başlıkları altında incelenmektedir. Zaman dilimi olarak, Tanzimat'tan (1839), inkılapların tamamlandığı 1930'lara kadar olan dönem alınmış, bu dönemde yapılan reform ve inkılaplar incelenmiştir. Cumhuriyetin kurucuları, Osmanlı'dan devir alınan toprak ve nüfus üzerinde yeni ve modern bir devlet inşa etmek gayesiyle siyasi rejim, hukuk ve kültürün çeşitli sahalarında geniş çaplı ve köklü değişimler yapmışlardır. Kısa dönemde bakıldığında "radikal" olarak nitelendirilen bu değişimlerin, uzun dönemde bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan yenileşme ve modernleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden uzantıları olduğu görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Değişme ve Süreklilik.

Abstract

This paper examines continuity and change from Ottoman Empire to Turkish Republic, in terms of land and population, political regime, law, and culture. The period under discussion expands from the proclamation of the Imperial Edict in 1839 to the time when Atatürk's reforms were accomplished, about 1930's. The founders of the Republic, aiming to create a new and modern state, carried out wide ranging reforms over the land and population inherited from the Ottoman Empire. When looked at from a short term perspective, these reforms are seen to be "radical changes". From a long term perspective, however, these changes, may be seen as an extension of the modernisation efforts started during the later periods of the Ottoman Empire.

KEYWORDS: Ottoman Empire, Turkish Republic, Continuity and Change.

* Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Öğretim Görevlisi

1.Giriş

İçinde bulunduğumuz yıl Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700., Türkiye Cumuhuriyeti'nin kuruluşunun ise 75. yıl dönümüne rast gelmektedir ve her iki yıl dönümü de Türkiye'de çeşitli faaliyetlerle "resmen" kutlanmaktadır. Bu kutlamalar Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın bir devamı olduğunun resmen kabulü anlamına mı gelmektedir? Eğer öyle ise bu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında benimsenen ve daha sonra da uzun süre uygulamada kalan "Osmanlı'dan farklı olma" politikalarına ters değil midir? Bu sorulara verilecek cevap, rahatlıkla "evet"tir.

Burada sorulması gereken asıl önemi soru şudur: peki ne olmuştur da 75 yıl içinde birbirine zıt iki yaklaşım benimsenmiştir? Bu sorunun cevabı "zaman" kavramıyla ilgilidir. Tarih kitaplarında zaman genellikle, birbirini takip eden "anlar" ve bu anlarda meydana gelen "olaylar" olarak kullanılır. Zamanın bu tarz kullanımı sonucu, tarih "ilk ve tek (biricik) olaylar listesi", yani bir *değişme* (change) olarak ortaya çıkar. Böyle bir yaklaşım, çoğu kez, en az değişme kadar önemli bir kavram olan sürekliliği (continuity) tamamıyla ihmal eder. Zaman, birbiri arkasına gelen anlar olarak ele alındığı gibi, zaman dilimleri (interval) ve dilimler içinde meydana gelen süreçler olarak da ele alınmaktadır. Bu durumda da, olaylar ve olgular, birlikte var oldukları düşünülerek gruplandırılmaktadır. Bu yaklaşımda vurgu, zaman akışında, birbirleriyle ilişkili olan olayların meydana getirdiği örüntüdedir. Başka bir deyişle, bir tarihi olay, devam edegelmiş bir olaylar grubu içinde yerine konularak, o olayların oluşturduğu varsayılan bütünden veya devamlılıktan yararlanılarak açıklanmaktadır.

İyi bir tarihi analiz, zamanın bu iki tür kullanılışına da yer vermelidir[1]. Ancak, bunun mümkün olmadığı durumlar da vardır. Mesela, tarihçinin yaşadığı zamanın tarihi, yani, yakın dönem tarihi göz önüne alınırsa, burada olaylar henüz yaşanmaktadır ve tamamlanmamıştır. Bu yüzden de burada olayları tamamlanmış süreçler olarak gruplandırmak çoğu kez anlamlı olmaz[2]. Bu durumda, yaşanan olaylar, o olayları yaşayanlara bir değişme olarak görünecektir.

Cumhuriyetin kurucularına ve onların zamanında yaşamış tarihçilere, yaptıkları ve yaşadıkları olayların neden daha çok bir değişme olarak göründüğü, neden kendilerini "Osmanlı'dan tamamen farklı" gördükleri böylece daha anlaşılır olmaktadır. Günümüz yönetici ve tarihçilerinin Osmanlı'ya karşı, neden Cumhuriyetin kurucularından ve o dönemin tarihçilerinden farklı bir yaklaşım içinde oldukları da, aynı şekilde açıklanabilir.

Günümüzün yönetici ve tarihçileri, Cumhuriyetin kuruluşu, öncesi ve sonrasında meydana gelen olaylara daha geniş bir zaman dilimi içinde bakabilme imkanına sahiptirler. Böylece, o zamanın olaylarını, dönemler ve süreçler olarak gruplandırmak, ve değişmeyle birlikte devamlılığı da görmek mümkün olmaktadır.

[1] Zaman kavramı, çeşitleri ve tarihte kullanımı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Robert F. Berkhofer, Jr., *A Behavioral Approach to Historical Analysis*, New york-London 1969, s. 210-270.

[2] Fatma Acun, "Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 42 (Kasım 1998), s.723.

Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin, hangi bakımlardan Osmanlı geçmişinden bir "kopuş", yeni bir "başlangıç", hangi bakımlardan onun bir "devamı" olduğuna ilişkin tartışmalar, çeşitli platformlarda bütün canlılığıyla devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, elbette ki, "yeni ve taze" bir başlangıcı simgeliyordu. İlk kuruluş yıllarında yapılan inkılaplar ve düzenlemeler, bu başlangıcın görünümleriydi. Diğer yandan, Cumhuriyet, selefi Osmanlı'dan, pek çok unsuru da miras almıştı. İşte, bu makalede, Osmanlı'dan Cumhuriyete değişen ve devam eden unsurlar, toprak ve nüfus, siyasi rejim, hukuk ve kültür başlıkları altında incelenecektir.

Asıl konuya geçmeden önce, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin yaşandığı dönem ve ortamı tasvir etmek faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti'nin dört yıl süren I. Dünya Savaşı'na (1914-1918) katılması, sonunu getiren sürecin de başlangıcı oldu. Savaşı kazanmasına rağmen, kaybeden tarafta yer alması, onu mağluplar arasına koydu. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin tarihe karışması anlamına geliyordu. Çöken İmparatorluğun mirasını, yani topraklarını paylaşma konusunu, Müttefikler Paris'te düzenledikleri bir dizi konferansta tartıştılar. Nihayet, 1920'de Osmanlı devlet adamlarının eline Sevr anlaşması tutuşturulduğunda, elde kalan Anadolu topraklarının büyük bir kısmı Müttefikler arasında pay edilmiş, yalnızca İç Anadolu'da küçük bir bölge Türklere bırakılmıştı. Türkler için bir "var olma" meselesi halinde dönüşen yabancı işgalleri ve bu işgallerden kurtulmak için verilen silahlı mücadele, aynı zamanda, yeni kurulacak devletin coğrafi mekanını hazırlama çabasıydı. Bu mekan hazırlama işi-Kurtuluş Savaşı (1919-1923) kastediliyor-çekilen büyük sıkıntılardan sonra başarıyla tamamlandığında, yeni kurulacak devletin üzerinde gelişeceği coğrafi saha da belirlenmiş oldu. Bu zemin üzerine, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti inşa edildi. "Var olma" meselesi, şimdi de, modern dünyaya ayak uydurarak, "varlığını devam ettirme" meselesi haline dönüştü. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve toplum hayatının bütün sahalarına yayılan inkılaplar ve düzenlemeler bu amaçla gerçekleştirildi. Ancak, inkılaplar, bir yandan Batı modelinde yeniden yapılanmanın birer sembolünü teşkil ederken, diğer yandan da, Osmanlı geçmişi ile bağların kopartılması anlamına geliyordu. Yeni kurulan Cumhuriyetin başkentinin Ankara olması da, geçmişten uzaklaşma arzusunun en sembolik göstergesiydi.

2.1.Toprak ve Nüfus

Osmanlı Devleti, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu içine alan; nüfus bakımından, Rum, Ermeni, Yahudi, Arnavut, Bulgar, Macar, Hırvat, Arap vs. gibi değişik ırk, din ve dillere mensup milletlerin bir arada yaşadığı bir ülke idi. 19 yüzyıldan itibaren, dağılma sürecinin başlaması ile, bu milletler teker teker İmparatorluktan ayrıldılar. 1830 yılında bağımsız Yunanistan'ın kurulmasıyla başlayan bu süreç, önce Balkan milletlerinin, daha sonra da, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki Müslüman milletlerin kopması ile, I. Dünya Savaşı sonunda tamamlandığında, İmparatorluğun toprak-

ları üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti dahil, 16 bağımsız devlet ortaya çıkmıştı. Bahsedilen bu dağılma süreci, İmparatorluğun idarecileri olan Türkler açısından, sahip oldukları İmparatorluğun topraklarını kurtarma mücadelesiydi: Trablusgarb (1911-1912) ve Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı, ve nihayet Kurtuluş Savaşı (1919-1923) bu mücadelenin aşamalarıydı, ve bilindiği gibi, yalnızca sonuncusu başarılı oldu. Bunun nedeni ise, yeni bir devlet kurmak için gerekli olan "nüfus desteği"nin yalnızca Anadolu'da mevcut olması idi. Diğer bölgelerde böyle bir destek olmadığı, ve yerli halkların desteği kaybedildiği için başarılı olunamadı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtarılan topraklar, Anadolu ve Trakya'da yer alan araziye denk gelmektedir. Bu topraklar, Ortaçağdan beri, Batılılar tarafından, Türklerin yaşadığı yer anlamında, Türkiye diye adlandırılmaktadır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu, özellikle de Batı'da, Türk İmparatorluğu olarak bilinir. Türkiye ve Türk adlarının günümüzde de devam etmesi, sürekliliğin ifadesidir.

"Toprak kaybı" ile bir arada ilerleyen "nüfus kaybı" süreci sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye, yalnızca Anadolu ve Trakya bölgesi, ve bu sahada yaşayan insanlar kaldı. İmparatorluk genelinde Türkler dağınık gruplar halinde yaşadıkları için, bunların Anadolu'ya göçü, ancak, uzun, meşakkatli ve ızdıraplı bir sürecin sonunda mümkün olabildi.[3] Bir yandan, Balkanlarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göçleri, diğer yandan da Anadolu'da yaşayan Rumların, Etabli anlaşması (1926) ile Yunanistan'a, Ermenilerin ise Sovyet Rusya'daki Ermenistan'a göçüyle, Anadolu'da büyük çoğunluğu Türklerden meydana gelen homojen bir nüfus kitlesi oluştu. Böylece, pek çok milletten meydana gelen Osmanlı "teb'a"sının bir kısmını teşkil eden Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumun esasını teşkil ederek, "vatandaş" sıfatıyla hayatlarına devam ettiler.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e nüfus değişmeleri değerlendirildiğinde, çok ırk, din ve dilden meydana gelen İmparatorluğun, büyük çoğunluğu tek ırk, din ve dilden meydana gelen Cumhuriyet nüfusuna indirgendiğini görüyoruz. Çok ulusu İmparatorluktan, tek uluslu devlete-ümmetten millete-geçiş olarak niteleyebileceğimiz bu süreç sonunda, ırk birliği sağlanarak, büyük çoğunluğu Türklerden oluşan bir millet ortaya çıktı. Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarılmasıyla da bu milletin üzerinde yaşayacağı ülkenin sınırları belirlendi. Böylece, modern anlamda bir ulus devleti (nation state) kurumanın ön şartlarından olan, "millet" ve "vatan" birliği sağlanmış oluyordu. Şimdi sıra, modern/Batılı örneğinde olduğu gibi, bu millet ve vatan temelinde, yeni bir siyasi rejim yükseltmeye, halka yeni bir "hayat tarzı" sunmaya gelmişti. Bunlara aşağıda, sırasıyla değinilecektir.

[3] Bu konuda bkz., Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922*, Princeton 1995. Kitabın Türkçe tercümesi de mevcuttur: *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus olarak Temizleme İşlemi*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1998.

2.2. Siyasi Rejim

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar Osmanlı Hanedanı tarafından yönetilmiştir. Hanedanın, "mutlaki-monarşi" tarzı idaresi, son dönemlere gelindiğinde "meşturi monarşi" tarzı idareye dönüşmüştür. Merkezi mutlak otoriteyi tekellerinde bulunduran Osmanlı sultanları, dünyevi yetkilerinin yanı sıra, dini yetkilere de sahipti: 1517'den itibaren Halife sıfatını taşıyan sultanlar, kendilerini Allah'ın dünyadaki gölgesi (Zıllullah-ı fi'-l arz) olarak telakki ediyorlardı. Sultan, yetki ve sorumlulukları sınırlı ölçüde merkezi bürokratik elit ile paylaşarak İmparatorluğu idare ediyordu. Osmanlı Hanedanı'nın hakim olduğu "mutlak-monarşi" tarzı idare şekli, ilk kez II. Mahmut döneminde (1808-1839), merkezi idare teşkilatında, Batı tarzında yeni bir bürokrasi ve idare yaratılması için girişilen düzenlemelerle değişime uğradı. Eski makamların çoğu kaldırıldı, yerine yenileri ihdas edildi, bir kısmının da isimi değiştirildi veya yeniden düzenlendi. Devletin merkezi idare teşkilatının yeniden organizasyonu anlamına gelen bu düzenlemeler, klasik Osmanlı devlet ve idare anlayışından uzaklaşılırken, Batı tarzı devlet ve idare anlayışına yaklaşmanın ilk örneği ve tecrübesini teşkil ediyordu. Bu bağlamda, devlet yalnızca vergi toplayan, asker besleyen ve adalet dağıtan idare mekanizması olmaktan çıkmış, eskiden faaliyet sahası dışında olan, eğitim, sağlık, ekonomi ve bayındırlık işleri ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bütün bu düzenlemeler, o döneme kadar askeri alana sınırlı tutulan Batılılaşma çabalarının, merkezi idareyi içine alacak şekilde genişletilmesinin de bir göstergesiydi.[4]

İkinci tecrübe, Balkanlarda meydana gelen ayaklanmalar ve dönemin aydınlarının baskısı neticesinde, Belçika anayasasından örnek alınarak hazırlanan *Kanun-i Esasi*'nin (anayasa), diğer adıyla Meşrutiyet'in ilanı ile 1876'da yaşandı. *Meclis-i Vala ve Meclis-i Mebusan*'dan oluşan Osmanlı Parlamentosu'nun açılmasıyla, "meşruti-monarşi" tarzı bir idareye geçiş fiilen gerçekleşti. Fakat, bu geçiş, kalıcı olma şansına sahip olamadı. İki yıl gibi kısa bir süre sonra, *Kanun-i Esasi*'de belirlenen yetkilerini aşarak padişahın hükümdarlık haklarına müdahalede bulunduğu iddiasıyla, Parlemento II. Abdülhamid tarafından fesh edildi.

Üçüncü tecrübe, *Kanun-i Esasi*'nin, İttihad ve Terakki Partisi'nin dayatması ile yeniden yürürlüğe konulması ve Osmanlı *Meclis-i Mebusanı*'ının yeniden açılmasıyla yaşandı. II. Abdülhamid'in saltanatının sonuna rastlayan, ve II. Meşrutiyet (1908) adıyla anılan bu tecrübe de pek verimli olmadı. II. Abdülhamid'in 31 Mart Vakası ile tahtadan indirilmesi neticesinde, devlet idaresi tamamıyla İttihad ve Terakki Partisi kadrolarını eline geçti. O zamana kadar devlet işlerine karışmayan parti mensupları, devlet idaresini tekellerinde aldılar. İttihad ve Terakki Partisi'nin otoriter idaresi, I. Dünya Savaşı sonuna, 1918'e kadar devam etti. Osmanlı Devleti'nin savaştaki başarısızlığı partinin ik-

[4]II. Mahmud döneminde yapılan reformların karşılaştırmalı bir değerlendirilmesi için bak. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1987, s. 27-46.

tidardan düşmesine sebep oldu. Bundan sonra, yıkılıncaya kadar, devlet idaresi değişik şahısların adları ile anılan hükümetler vasıtasıyla yürütüldü.[5]

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nin son döneminde, padişahın yetkilerinin anayasa, meclis ve hükümet ile sınırlandığı, meşruti-monarşi tarzı bir idare geçerlidir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, padişahlık kurumu, diğer adıyla saltanat (1 Kasım 1922), bir süre sonra da, Halifenin yalnızca dini lider olduğu, yeni kurulan milli devlette siyasi otorite sahibi olma iddiasının sıkıntılara yol açacağı gerekçesiyle, Halifelik (3 Mart 1924) kaldırıldı.[6] Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar kurulu ve meclisten oluşan bir idare tarzına geçildi, ki bunun adı Cumhuriyettir. Dini ve dünyevi yetkilerle donatılmış hanedanın yerini, halkın egemenliğini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hakim olduğu, laik, demokratik hukuk devleti aldı. Din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Yapılan düzenlemelerle, dinin ve dini kurumların siyasi hayattaki önemi azaltılırken, devletin bu kurumlar üzerindeki kontrolü artırıldı. Osmanlı'dakinin aksine, din, kişiye ek kimlik kazandıran hüviyete büründü, "mili bilinç" ve "milliyet" temel prensipler haline geldi.

İmparatorluk yıkıldığında, Cumhuriyetin öncülüğünü, Osmanlı bürokratları arasından yükselen lider kadrolar yüklendiler. Başka bir ifadeyle, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti, varlığını ve gelişmesini, Kurtuluş Savaşı'nı, ardından da inkılapları gerçekleştiren bu kadrolara borçlu oldu.[7] Atatürk'ün bu kadroların lideri olduğunu söylemeye gerek yoktur. Osmanlı aydın, bürokrat ve asker kadroları, yüzyıldan fazla zamandır, deneme-yanılma yoluyla edindiği tecrübeler ve ideoloji birikimleri ile birlikte Cumhuriyet'e intikal etmiştir. Cumhuriyet'in, belki de en büyük şansı, Osmanlı'dan, parlamenter sistem ile tecrübesi olan, yetişmiş "elit bürokrat" kadroları devralmış olmasıdır.[8] Yine, bu kadrolarla beraber, devletin gücünün, bürokrasinin tekelinde bulunduğuna dair,

---

[5] Buraya kadar olan gelişmeleri takip etmek için, bkz. Ercümend Kuran, "Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, cilt I, Ankara 1992, s. 495-503; Roderic Davison, *Turkey, A Short History*, England 1988, s. 67-127.

[6] Halifeliğin kaldırılması hakkındaki tartışmalar için, bkz. Halil İnalcık, "The Caliphate and Atatürk's İnkılab", *From Empire to Republic, Essays on Ottoman and Turkish Social History*, The Isis Press, İstanbul 1995, s. 153-164.

[7] Halil İnalcık, "Turkey: Between Europe and The Middle East", *From Empire to Republic, Essays on Ottoman and Turkish History*, The Isis Press, İstanbul 1995, s. 144.

[8] Osmanlı İmparatorluğu, merkezde eğitilen ve yine merkezden kontrol edilen bürokrasi aracılığıyla idare ediliyordu. Cumhuriyeti kuran da, Osmanlı bürokrasi geleneğinden yetişen şahıslardı. Osmanlıların bu "bürokratik-seçkinci-merkeziyetçi" kadroları, anlayışları ile birlikte Cumhuriyet'e intikal etti . Bu "seçkin" kadrolara meydan okuma, ilk kez, çok partili hayata geçişin sağlandığı 1950'de gerçekleşti. Rekabetci politikaya geçişin gerçekleştiği bu dönemde, yine ilk kez olarak, önceki "seçkinci" grubun bileşiminde değişme meydana geldi: Bürokrasi kökenli merkeziyetçi kadroların yerini, taşra tüccarları ve serbest meslek sahiplerinin oluşturduğu , daha az devletci ve daha az merkeziyetci kadrolar aldı. Bu konuda bak Ergun Özbudun, "Türk Siyasal Sisteminde Değişim ve Süreklilik Unsurları", *Türkiye Günlüğü*, sayı 25, 1993, s. 13; İlter Turan, "Evolution of Political Culture in Turkey", *Modern Turkey, Continuity and Change*, ed. Ahmet Evin, Opladen 1984, s. 105.

"bürokratik ve merkeziyetçi" devlet anlayışı ve uygulaması, Cumhuriyet'e aktarılır.[9] Başka bir deyişle, Cumhuriyet'in bu "seçkinci-devletçi" bürokrasi yaklaşımı, Osmanlı devlet anlayışının bir devamıdır.[10]

2.3. Hukuk

Osmanlı Devleti, hukuk bakımından Şeriat'a dayalı, teokratik bir devlet olarak tanımlanır. Ancak, çok ırk, din, dil ve milletten oluşan İmparatorluğun yalnızca Şeriat'ta yer alan kuralar dahilinde idare edilmesinin, pratikte mümkün olmayacağı aşikardır. Bu durum, Şeriat'ın esasına dokunmamak ve onunla mutabık olmak kaydıyla, padişahların insiyatifine bırakılan bir karar alma yetkisini ve sahasını gerekli kılmıştır. Böylece, çoğu mahalli şartlardan ve günün ihtiyaçlarından kaynaklanan, bunlara uygun olarak padişahlar tarafından yapılan düzenlemeler, Örfi hukuk denen ayrı bir hukuk sahasını oluşturmuştur. 19. yüzyıla gelinceye kadar, Osmanlı Devleti'nde Örfi ve Şer'i hukukun, birlikte, fakat, birbiriyle örtüşmeyen ayrı sahalarda yürürlükte olduğunu görüyoruz. Zaman içinde değişen ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalan yürürlükteki kanunların bıraktığı boşluklar, bir yandan, mevcut kanunların ıslahıyla, diğer yandan da, Avrupa'dan alınan kanunlarla doldurulmaya çalışılmıştır. Bu tür çalışmaların dönüm noktası yine Tanzimat olmuş, modern anlamda kanunlaştırma (kodifikasyon) hareketleri bu dönemde başlamıştır. Fransız ve İtalyan örneğinden faydalanılarak çıkarılan ticaret, ceza ve arazi kanunları ile, Batı hukukuna yönelme ivme kazanmıştır.

Bir yandan Batı'lı kanunların alınmasıyla Batı hukukuna yönelinirken, diğer yandan da, mevcut yerli kanunlarda yapılan, ve biri diğerini geçersiz kılmayan düzenlemeler sunucunda, birbirinden kesin çizgilerle ayrılan, ikili hukuk sistemi uygulaması ortaya çıkmıştır. Ancak, bu uygulama, değişik unsurlardan meydana gelen İmparatorluğun bütün teb'asının ihtiyaçlarına cevap vermeden uzak kalarak, bu unsurları bir arada tutmak için yükseltilen ideolojileri, özellikle de Osmanlıcılık ideolojisini, boşa çıkarmıştır. Bu yetersizliğe rağmen, "kanunlaştırma" kavramının yerleşmesi, yargılama usullerinin geliştirilmesi ve yeni mahkemelerin kurulması gibi konularda ilk tecrübeyi oluşturarak, Cumhuriyet döneminde, bu sahada yapılacak düzenlemelere zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyet'e gelindiğinde, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun hukukunun, tek uluslu Cumhuriyet için geçerli olmadığı görülmüş, ve değişen toplumun, değişen ihtiyaçlarına yönelik, çağdaş hukuk sisteminin getirilmesi için düzenlemelere girişilmiş-

[9] İnalcık, Turkey Between Europe and The Middle East, s. 150; Ergun Özbudun, Dankwart Rustov'dan atıfla, Türkiye'nin siyasi gelişim sürecinde, siyasi kadrolarla, siyasi yapılar arasında ters bir ilişki olduğunu söylemektedir: Siyasi kadrolarda değişimin en yoğun biçimde yaşandığı dönemlerde, siyasi yapıda pek az değişme gerçekleşirken (II. Meşrutiyet ve 1950 siyasi kadroları bu değişime örnektir), siyasi yapılarda en radikal değişimin yaşandığı dönemde ise, siyasi kadrolarda çok az değişiklik meydana gelmiştir (Cumhuruyet'in kuruluşu bunu örnektir). Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'de yaşanan siyasi değişikliğin, dünyada siyasi değişim yaşayan diğer ülkelerdekinden çok daha az sarsıntılı biçimde cereyan etmesinin nedeni budur. *Adı geçen eser*, s. 14.

[10] Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, cilt I, İstanbul 1985, s. 143.

tir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Tanzimat ve sonrasında Batı hukukundan iktibaslar yapılmıştı. Bu süreç, Cumhuriyet döneminde, 1926'da İsviçre medeni kanununun kabulü, İtalyan modelinden alınan ceza kanunu ve, İtalyan ve Alman modellerinden alınan ticaret kanununun benimsenmesi ile hız kazandı. Ticaret ve ceza kanunları Osmanlı döneminde Batı örneğine göre düzenlenmiş olmasına rağmen, medeni kanun Şer'i olma özelliğini korumuştu. Cumhuriyet döneminde, hukuk alanında en önemli değişiklik, medeni kanunun, dini zeminden uzaklaştırılması ile gerçekleştirildi. Çok kadınla evliliğin yasaklanması, evliliğin resmi makamlarca onaylanması (resmi nikah), boşanma konusunda kadın ve erkeğe, miras konusunda kız ve erkek çocuklara eşit haklar tanınması gibi, aile hayatına ilişkin düzenlemelerle, aslında hedeflenen, Türk ailesini, Batı modelinde yeniden yapılandırmak, ona çağdaş bir hayat tarzı sunmaktı.[11]

Hukuk sahasında yapılan düzenlemelerin bir devamı olarak, anayasadan da bahsetmek gerekiyor. Bu konuda, Osmanlı döneminde yapılan düzenlemelerin ilki Kanun-i Esasi'dir (1876). 1808 Sened-i İttifak, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı anayasa veya benzeri belgeler olmamakla birlikte padişahın hak ve yetkilerine, sınırlı da olsa, kısıtlamalar getirmesi itibarıyla önemlidir. Ancak, padişahın hak ve yetkilerini sınırlayan, bununla da kalmayıp, idari mekanizmayı yeniden yapılandırmaya yönelik ilk anayasal hareket, *Kanun-i Esasi*'nin ilanıdır. Yalnızca iki yıl gibi kısa süre (1876-1878) yürürlükte kalma şanssızlığına uğrayan *Kanun-i Esasi*, otuz yıllık bir aradan sonra, 1908'de, ikinci kez yürürlüğe konulur. Bu dönemde üzerinde bazı iyileştirmeler yapılmasına rağmen, Osmanlı teb'asına, çağdaş anlamda temel hak ve özgürlükleri sunmaktan yoksundur. Halkın değil, aydınların dayatmasıyla yürürlüğe konulan anayasada, bu tür nitelikler aramak, fazla iyimser bir yaklaşım olur. Zaten, bu anayasa ile korunan, azınlıkların hak ve hürriyetleridir. Yukarıda da belirtildiği gibi, idarenin yeniden yapılandırılması, dolayısıyla da, yeni bir idare anlayışının-ki bu meşruti monarşidir-yerleştirilmesi esas amaçtır. Bu haliyle düşünüldüğünde, Osmanlı *Kanun-i Esasi*, Cumhuriyet'e geçildiğinde hükümsüz bir belge haline gelmiştir. Ancak, Batı'nın liberal ve demokratik akımlarının yansımalarını ihtiva etmesi itibarıyla, Cumhuriyet aydınları için tecrübe teşkil etmiştir.

Cumhuriyet döneminde ilk anayasa 1921 yılında yapılır. Dönemin olağanüstü şartlarında hazırlanan bu anayasa, orijinal adıyla *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*, yeni Türk devletinin ilk anayasasıdır. Olağanüstü şartlar dolayısıyla "kuvvetler birliği"nin benimsendiği bu anayasa 1924'e kadar uygulamada kalmış, bu tarihte yapılan düzenleme ile yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Kuvvetler birliğinin, önceki kadar katı olmamakla birlikte, korunduğu bu anayasaya, 1921 anayasasının maddelerinin büyük bir kısmı dahil edilmiş, bazı ek hükümler getirilmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde anayasada sıklıkla yapılan değişiklikler (ki bunlar 1928, 1934, 1937 yıllarına rastlar) göz önüne alındığın-

[11]Davison, *Aynı eser*, s. 132-133.

da, laikliğe aykırı olan maddelerin kaldırıldığı, giderek sivil hale getirildiği gözlenmektedir. Hukuk sahasında Osmanlı son döneminde yapılan düzenlemeler değerlendirildiğinde, bunların, Batı hukukunu tanıma ve uygulama tecrübesi olarak Cumhuriyet'e aktarıldığı görülür. Mevcut Osmanlı hukuku ise, kısmi de olsa, Cumhuriyet'e intikal etme şansına sahip olmamıştır.

2.4. Kültür

Osmanlı mirasının, halk kültürü ve gündelik hayat ve düzeyinde yukarıda bahsedilen sahalara nispeten, değişmeye daha dirençli olduğu söylenebilir. Halkın inanışları, alışkanlıkları, davranışları ve değerler sisteminin toplamı olan "zihniyet" ise, değişmeye en fazla direnç gösteren, ve değişmenin, ancak asırlar alan bir sürede gerçekleştiği sahadır.[12] Müzik, mutfak, halkın kullandığı eşyalar, eğlence, kahvehane vs. gibi gündelik hayatla ilgili konularda ve, başka etnik gruplarla birlikte yaşama, farklı kültürlere gösterilen tolerans ve din gibi, alışkanlık ve zihniyetle ilgili alanlarda, sürekliliğin izlerini tespit etmek mümkündür.[13] Yine de, halkın günlük hayatı, "devletin müdahale edebileceği" sahalar arasına dahil olmuştur. Bu sahada yapılacak değişmelerin, uzun vadede, halkın zihniyetinde değişme meydana getireceğine inanılarak, kıyafetten takvim ve saate, alfabeden eğitime, kadar, günlük hayatın çeşitli sahalarında düzenlemeler yapılmıştır. Böylece, Batı tarzı bir hayat sürme yoluyla, Batı zihniyetine erişmenin mümkün olacağı düşünülmüştür.

Aşağıda, dil ve alfabe, ve eğitim başta olmak üzere, gündelik hayatın çeşitli sahalarında, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde, Batı örneğinden yapılan alımlar incelenecek, değişme ve süreklilik noktaları yakalanmaya çalışılacaktır.

Dil ve alfabe konusunda, daha 19. yüzyılın ilk yarısında, aydınlar ciddi tartışmalara girmişlerdi. Tanzimat'la birlikte, Batı tarzında eğitim veren okulların açılmasıyla, Türkçe'nin ilim dili olarak kullanılması, Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması konusu gündeme geldi. 1876'da, Kanun-i Esasi'ye, "Osmanlı Devleti'nin resmi dilinin Türkçe olduğu, ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiği"ne dair bir hüküm konuldu. Ancak, Türkçe'nin, devletin resmi dili ilan edilmesi, dil ve alfabe konusundaki tartışmaların sonu değil, resmi düzeyde başlangıcı oldu.[14] Dil konusu ay-

[12] Bu konuda bak, Erol Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Ankara 1984, s. 26-31.

[13] Balkanlar'daki Osmanlı mirası ve bu mirasın değişimi konusunda örnek bir çalışma için bak, Maria Todorova, "Balkanlarda Osmanlı Mirası", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, ed. Kemali Saybaşlı-Gencer Özcan , İstanbul 1997, s. 117-145.

[14] Enver Ziya Karal, "Dil ve Dil Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 314-332. Dil sorununu resmi düzeyde, ilk kez, Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin açıldığında hissedilmişti. Mebusların her biri, geldikleri bölgeye has bir Türkçe ile konuşuyorlardı. Konuşulan Türkçe bölgelere göre değiştiğinden, zabıt tutmak zorlaştı. Hatta, bir gün, zabıt tutmakla görevlendirilen Ahmet Mithat Efendi düşüp bayıldı. Meclis çalışmaları ertelendi. Türkçe'nin bu kadar çeşitli şekillerde söylendiğini ilk kez gören mebuslar hayretler içinde kaldılar. Bir yandan da, birbirlerinin konuşmalarıyla alay ettiler. Bu durum, Türkçe'nin düzenlenmesi yolundaki çalışmaların hızlanmasına vesile oldu. Bu konuda bkz, *Aynı eser*, s. 317.

dınlar tarafından biraz irdelendiğinde, asıl sorunun, Türkçe'ye uygun olmayan Arap alfabesini kullanmaktan kaynaklandığı, dolayısıyla, alfabenin değiştirilmesi gerektiği kanaati uyandı. Bu sırada, Latin Alfabesi'nin alınması konusu gündeme geldi.[15] Türkçe'nin ilim dili olması yolunda harcanan çabalar kısmen başarılı olmasına rağmen, bu başarı alfabe konusunda sağlanamadı. Cumhuriyet'e intikal eden bu mesele, 1 Kasım 1928'de Latin Alfabesi'nin kabul edilmesi ile çözümlendi, Ardından Türkçe'nin sadeleştirilmesi için faaliyetlere girişildi. Atatürk'ün geliştirdiği Güneş-Dil Teorisi ve Türk Dil Kurumu'nun kurulması (1932) bu faaliyetler arasındadır. Bütün bu çabalar değerlendirildiğinde, Cumhuriyet döneminde, milli bir dil yaratma endişesinin hakim olduğu görülür. Cumhuriyet'in, Osmanlı geçmişi ile olan organik bağlarından birini, belki de en önemlisini, kopartması anlamına gelen bu girişim, incelediğimiz konu açısından, radikal bir değişmedir.

Eğitimi, bir toplumun, vatandaşlarına kendi kültürünü tanıtma süreci olarak tarif edersek, Osmanlı toplumunda bu işi yüzyıllardır medreselerin yürüttüğünü görürüz. Bu geleneksel insan yetiştirme kurumuna ilk meydan okuma, II. Mahmud döneminde, Batı usulünde askeri eğitim veren okulların açılmasıyla gerçekleşir.[16] Bu, aynı zamanda, dini ilimlerin ağırlıklı olarak verildiği medrese eğitimine alternatifin ilk ortaya çıkışıdır. Batı'nın ilim ve fenninin öğretildiği bu okullar, Osmanlı'da eğitiminin mektep-medrese şeklinde ikileşmesinin ilk örneğini teşkil ederek, sonraki düzenlemelere yön vermiştir. Bundan sonra yapılacak düzenlemeler, geleneksel medrese sistemine hiç müdahale etmeden, tamamıyla yeni bir sistem kurmaya yönelirken, eğitimde ikileşmenin kaynağını da teşkil etmiştir. Yine, Tanzimat döneminde, ilk kez olarak, eğitimin siyasi ve toplumsal fonksiyonunun olduğu fark edilmiş, devleti felakete gidişten kurtaracak yol olarak görülmüştür.[17] Batı usulünde eğitim sisteminin kurulması, aydınlar ve memurlar yetiştirmek için sivil okullar açılması, bu fark edişin neticeleridir.[18] Tanzimat döneminde azınlıklar ve yabancılar da özel okullar açarak, eğitimin daha da çeşitli ve karmaşık hale gelmesine vesile olmuş, ancak bunlar, Osmanlı Devleti'ne değil, kendi azınlık gruplarına hizmet ederek ayrılıkçı faaliyetler gütmüşlerdir. Eğitim konusunda ikinci önemli gelişme, II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında yaşanır. Bu dönemde, pek çok meslek ve sanat okulu, özürlüler için okullar açılır ve okul programları yeniden düzenlenir.

Cumhuriyete gelindiğinde, yapılan ilk iş, eğitim konusunda yaşanan mektep-medrese ikiliğini kaldırmak üzere "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (öğretimin birleştirilmesine da-

---

[15] Mustafa Celaleddin Paşa, 1869 tarihinde Latin Alfabesinin kabulünü olumlu karşıladığını duyurmuş, kızına Latin harflerle Türkçe mektuplar bile yazmıştır. II. Abdülhamid'in Latin harfleri kullanma konusuna sıcak baktığı bilinir, fakat bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Karal, *Adı geçen eser*, s. 319.

[16] Bu okullardan biri, Fransa'daki Saint-Cyr askeri okulu örnek alınarak 1834'de açılan Mekteb-i Ulum-u Harbiyedir. Kuran, *Adı geçen makale*, s. 495.

[17] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994, s. 137.

[18] Tanzimat döneminde eğitim konusunda yapılan düzenlemeler için, bkz. Akyüz, *Aynı eser*, s. 138-162.

ir kanun)'nu çıkarmak olmuştur (3 Mart 1924). Bu kanunla, ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanarak, azınlık ve yabancı okullar denetim altına alınmıştır. Aynı tarihte Şer'iye ve Evkaf Nezareti de kaldırılarak, idaresinde bulunan medreseler, önce Maarif Vekaleti'ne bağlanmış, sonra da kaldırılmıştır. Bütün bu düzenlemelerdeki amaç, eğitimin daha "laik" ve "milli" hale getirilmesidir. 1933'de çıkarılan üniversite kanunu ile yükseköğrenim kurumları yeniden yapılandırılarak, Batılı tarzda yeni fakülte ve üniversiteler kurulmuştur. Osmanlı döneminde Batı modelinde kurulan okullar, Cumhuriyet'e gelindiğinde yeniden yapılanmaya tabi tutulmasına rağmen, üzerinde çalışılacak bir model oluşturması, ve daha da önemlisi, insan yetiştirmede tecrübe teşkil etmesi bakımlarından önemlidir. Cumhuriyet'e intikal edenler de bunlar olmuştur.

Laik Cumhuriyet idaresinin kurulması, mevzuat ve hukukun da bu çizgide düzenlenmesi ile, toplumdaki çeşitli kurumların üzerinde yapılanacağı esaslar, ve eski usuller ve alışkanlıklara karşı tutum da belirlenmiştir. Modern kılık-kıyafetin kabulü (2 Eylül 1925), tekke ve zaviyelerin kaldırılması (2 Eylül 1925), uluslararası saat ve takvimin (26 Aralık 1925), ölçü ve ağırlık sisteminin (1 Nisan 1931), soyadı kanununun (1934) kabulü ve hafta tatilinin Cuma'dan, Cumartesi-Pazar gününe alınması (1935) hep bu esaslar ve tutumlar temelinde yapılan düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerin en önemli özelliği, Osmanlı döneminde uygulanmakta olanların tamamen terk edilmesi, yerine çağdaş olanların konulmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bahsedilen konularda, süreklilik değil, değişme söz konusudur.

Yukarıda bahsedilen çeşitli kültür sahalarında uygulamaya konulan reformlar ve inkılaplarla, Batılı kültür unsurlarının aktarılması (cultural borrowings) yoluyla, gerçekte, bir kültür değişiminin (acculturation) planlandığı söylersek, sanırız yanılmış olmayız. "Kültür unsurlarının aktarılması" ve "kültür değişimi" tamamen farklı iki kavram olup, bunlardan ilki, bütün kültürler arasında aralıksız devam edegelen bir süreçtir, ikincisi ise, bir kültürü belirleyen temel değerler sisteminde değişme anlamlarına gelir.[19] Osmanlı ve Cumhuriyet yenileşmeleri değerlendirildiğinde, bunların, "kültür değişimine uğramadan, kültür unsurlarının aktarılması için gösterilen çabalar"ın tarihi olduğu söy-

---

[15] Mustafa Celaleddin Paşa, 1869 tarihinde Latin Alfabesinin kabulünü olumlu karşıladığını duyurmuş, kızına Latin harflerle Türkçe mektuplar bile yazmıştır. II. Abdülhamid'in Latin harfleri kullanma konusuna sıcak baktığı bilinir, fakat bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Karal, *Adı geçen eser*, s. 319.

[16] Bu okullardan biri, Fransa'daki Saint-Cyr askeri okulu örnek alınarak 1834'de açılan Mekteb-i Ulum-u Harbiyedir. Kuran, *Adı geçen makale* s. 495.

[17] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994, s. 137.

[18] Tanzimat döneminde eğitim konusunda yapılan düzenlemeler için, bak. Akyüz, *Aynı eser*, s. 138-162.

[19] Halil İnalcık, "Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993, s. 425. Kültür değişimi veya kültürleşme şeklinde ifade edilen acculturation, kendimizin dışında, diğer çağdaş bir toplumun kültürünü alma sürecidir. Böyle bir süreç, kültürlerin teması sonunda ortaya çıkar. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bak, Robert Bierstedt, *The Social Order*, 3. edition, Tokyo 1970, s. 167-168.

lenebilir. Dönemin aydınları ve bürokratlarının gündemini sürekli işgal eden bu çabalar, onların zihninde, Batı'nın yalnızca, "ilmini ve fennini" alma, "değerlerini" reddetme şeklinde formüle edilmiş, bu da, Batı medeniyetinden nelerin alınıp, nelerin alınmayacağı konusunda karar vermede, ayırt edici kriter olmuştur.[20] Gerçekte, Osmanlı aydın ve bürokratları, bu tür bir "seçme" şansına sahip olmadıkları gibi, "kültürel alımlar"ın yol açacağı değişmeye müdahale edebilecek iradeye de sahip değillerdi. Dış müdahaleler de işin içine girince, kültür unsurlarının aktarımı, "mecburi veya güdümlü" hale geldi[21]. Kültür alımları ve kültür değişmesi konularında Osmanlı döneminde yaşananlar ve yapılan tartışmalar, Cumhuriyet'e intikal ederek, yeni devletin kültür politikalarını tayin etmede esas teşkil etti.

3. Sonuç

Toplumlar zaman akışı içerisinde sürekli değişim halindedirler. Türk toplumu da, bu sosyoloji kuralının dışında kalmamıştır. Osmanlı döneminde, 18. yüzyıla kadar çıkartılan değişme süreci, giderek hızını artırarak devam etmiş, Cumhuriyet'le birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Modernleşme terimi ile ifade edilen bu değişme sürecinin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş noktasında, Cumhuriyet, son yüzyılı modernleşme sancıları ile geçiren bir toplum devralmıştır. Cumhuriyet kurulduğunda, ilk anda gerekli olan yönetim örgütü, eğitim sistemi, mali sistem vs. Osmanlı'dan alınmıştır. Parlamenter sistem ile tecrübe, siyasi parti ve çeşitli siyasi kurumlar Osmanlı'dan miras kalmış, Cumhuriyet'in aydın ve yetişmiş insan kadroları yine Osmanlı'dan intikal etmiştir. Osmanlı döneminde yaşanan modernleşme süreci, daha çok, bir "tecrübe" olarak Cumhuriyet'e aktarılmıştır. Osmanlıdan Cumhuriyet'e intikal eden, belki de en önemli, "alışkanlık", her ikisinde de, değişmenin devlet eliyle ve kısa sürelerde gerçekleştirileceğine kanaat getirilmesidir. Bu alışkanlık, günümüzde de devam etmektedir. Diğer yandan, çok uluslu İmparatorluğun çoğu kurumları, tek uluslu Cumhuriyet'e geçişte, kendiliğinden geçersiz hale gelmiş, yeni düzenlemelerin yapılması gereği hasıl olmuştur. Daha çok, siyasi rejim, devlet idaresi ve kurumlar düzeyinde gerçekleştirilen düzenlemeler, değişme olarak değerlendirilmelidir. Gündelik yaşam ve zihniyet konularında yaşanan değişme-

---

[20] Ziya Gökalp, değerler sistemini "kültür", teknoloji ve bilimi "medeniyet" şeklinde kavramlaştırarak, konunun, dönemin aydınlarının kafasında yol açtığı zihin karmaşasını büyük ölçüde önlemiştir. Gökalp'e göre, kültür ve medeniyet uzlaşmaz değildir, ikisi de bir arada yaşanabilir. Ancak, Gökalp'in bu ve buna bağlı diğer görüşleri, modern araştırmacılar tarafından yakından incelendiğinde, eksik yönlerinin olduğu görülmüştür. Bunlardan en önemlisi, teknoloji başta olmak üzere, diğer kültürlerin maddi unsurlarının alınmasının, toplumda kültürel değişmeye yol açtığı gerçeğidir. Bu konuda bak, Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ankara 1980. s. 7-11. Diğer yandan, kültür unsurlarını, "değer sistemine bağlı olanlar" ve "tarafsız" olanlar şeklinde ikiye ayıranlar olmuştur. Kıyafet, gibi, kimliği belirleyen unsurlar değer sistemine bağlı olurken, teknoloji ve bilim, tarafsız kategoriye dahil edilir. Bunlardan yalnızca birini, tarafsız olan bilim ve teknolojiyi kullananlar, gerçekte, bir kültür değişimi süreci içine girmiştir. Bu konuda bak, İnalcık, *Adı geçen eser*, s. 426.

[21] Mecburi kültür değişmelerinin özelliği hakkında, bak Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul 1951, s. 127-129.

gal eden bu çabalar,
ğerlerini" reddetme
, nelerin alınmaya-
e, Osmanlı aydın ve
türel alımlar"ın yol
i. Dış müdahaleler
ümlü" hale geldi[21].
e yaşananlar ve ya-
politikalarını tayin

ürk toplumu da, bu
zyıla kadar çıkartı-
et'le birlikte doruk
şme sürecinin, Os-
nodernleşme sancı-
k anda gerekli olan
ır. Parlamenter sis-
iras kalmış, Cum-
l etmiştir. Osman-
" olarak Cumhuri-
n önemli, "alışkan-
kleştirileceğine ka-
Diğer yandan, çok
işte, kendiliğinden
ıştur. Daha çok, si-
enlemeler, değişme
yaşanan değişme-

ramlaştırarak, konunun,
Gökalp'e göre, kültür ve
na bağlı diğer görüşleri,
rülmüştür. Bunlardan en
, toplumda kültürel de-
çilik, Ankara 1980. s. 7-
ar şeklinde ikiye ayıran-
noloji ve bilim, tarafsız
anlar, gerçekte, bir kül-

neleri, İstanbul 1951, s.

ler ise, nispeten dar bir çevreye sınırlı kalmış, geniş halk kitlelerinin hayatında ise, süreklilik hakim olmuştur.

Sonuç olarak, Cumhuriyet'in kurucuları, Osmanlı'dan devir alınan toprak ve nüfus üzerinde yeni ve modern bir devlet inşa etmek gayesiyle siyasi rejim, hukuk ve kültürün çeşitli sahalarında geniş çaplı ve köklü değişimler yapmışlardır. Kısa dönemde bakıldığında "radikal" olarak nitelendirilen bu değişimlerin, uzun dönemde bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan yenileşme ve modernleşme çabalarının, Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden uzantıları olduğu görülmektedir.

Kaynaklar:

Acun, Fatma (1998). Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (717-756), Sayı 42 (Kasım 1998).

Akyüz, Yahya (1994). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994.

Bierstedt, Robert (1970). *The Social Order*, 3. edition, Tokyo 1970.

Davison, Roderic (1988). *Turkey*, A Short History, England 1988.

Güngür, Erol (1980). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ankara 1980.

Güngör, Erol (1984). *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Ankara 1984.

İnalcık, Halil (1993). *"Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine"*, Osmanlı İmparatorluğunda Toplum ve Ekonomi, (425-430), İstanbul: Eren Yayıncılık 1993.

İnalcık, Halil (1995). "Turkey: Between Europe and The Middle East", *From Empire To Republic, Essays On Ottoman And Turkish History*, (143-151), İstanbul: The Isis Press 1995.

İnalcık, Halil (1995). "The Caliphate and Atatürk's İnkılab", *From Empire To Republic, Essays On Ottoman And Turkish History*, (153-164), İstanbul: The Isis Press 1995.

Karal, Enver Ziya. "Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (314-332), İstanbul: İletişim Yayınları.

Kongar, Emre (1985). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, cilt I, İstanbul 1985.

Kuran, Ercümend (1992). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, cilt I, (495-503), Ankara 1992.

McCarthy, Justin (1995). *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims*, 1821-1922, Princeton 1995. Türkçesi: *Ölüm ve Sürgün*: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus olarak Temizleme İşlemi, çev. Bilge Umar, İstanbul 1998.

Ortaylı, İlber (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1987.

Todorova, Maria (1997). "Balkanlarda Osmanlı Mirası", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*,(117- 145), ed. Kemali Saybaşlı-Gencer Özcan , İstanbul 1997.

Turan, İlter (1984), "Evolution of Political Culture in Turkey", *Modern Turkey, Continuity and Change*, (102- 123), Ahmet Evin (ed.), Opladen 1984.

Turhan, Mümtaz. (1951). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul 1954.